

Fru Jensen

og andre vestindiske
danskere

Fru Jensen

og andre vestindiske danskere

Dansk-vestindiske sømænd, tjenestefolk
og arbejdere i Danmark 1880-1920

Per Nielsen

Nationalmuseet

Fru Jensen og andre vestindiske danskere

Dansk-vestindiske sømænd, tjenestefolk og arbejdere i Danmark 1880-1920

Copyright forfatteren

Omslag og grafisk tilrettelæggelse: Pia Brejnholt

Skrift: Nationale og ID00 Serif

Tryk: Narayana Press

Udgivet af Nationalmuseet 2015

I kommission hos Syddansk Universitetsforlag

ISBN 978-87-7602-157-3

1. udgave, 2. oplag 2016

Udarbejdet og trykt med støtte fra

Farumgaard-Fonden

Kulturministeriets Forskningspulje

Civilingeniør Knud Nørgaard og Hustru Grethe Nørgaards Fond

Omslagets forside: Fru Henriette Jensen med drengen Frans. Foto: Emil Clausen 1913. Se s. 166-167.

Bagside: Skonnerten Vigilant. Foto: Tyge Hvass 1919. Se s. 28.

Indhold

Forord

Per Kristian Madsen 9

Indledning 11

1. del

Henriette Jensen, Joseph Brown og flere andre 30

Søfolk, arbejdere og eventyrere 35

Inden næste hyre 37

Ved verdenskrigens udbrud 47

Nogle af de fastboende sømænd og arbejdere 57

Udseendet som levevej 57

Skibskok, industriarbejder og familiefar 67

Fyrbøder, arbejdsmand og "Neger" 78

Et liv på farten 81

Sømand, filmstatist og restauratør 88

Dansker, brite eller amerikaner? 101

Joseph Browns historie 113

Fra Sankt Croix til Viktoriagade 113

Den første tid som dansker 117

"Negeren fra Det kgl. Teater" 122

Mellem Viktoriagade og Europa 129

Tjenestefolk 139

Fra slaveri til frihed 142

"Negerinden" i bispegården på Falster 146

Mor og datter i København 148

Barnepige og selskabsdame 152

Fire mænd i København, Charlottenlund og Vejle 156

En kreolsk familie rejser til Europa 160

Fru Jensens historie 167

Fotografi af barnepigen Henny 167

Hvornår blev Henriette Jacobs født? 169

"En direkte importeret Negerkvinde" 171

Atter barnepige 182

"- en 'skidden Negerkælling'" 185

2. del

Vestindernes ankomst, baggrund, ophold og modtagelse 192

Ankomst 195

De øvrige vestindiske søfolk 1880-1920 195

De øvrige vestindiske tjenestefolk 203

Antal og beskæftigelse ved ankomsten 212

Ankomsttidspunkt 214

Alder, køn og ægteskabelig stilling 215

Baggrund 217

Geografisk og biologisk herkomst 217

Social og kulturel herkomst 219

Opholdet i Danmark 227

Opholdets længde og karakter 227

Kontakten til familien hjemme	229
Hvor i landet opholdt vestinderne sig?	229
Erhverv efter ankomsten	232
Bolig	234
Familieforhold og andre netværk i Danmark	236
Kirkelig udfoldelse	239
Sprog	241
Kontakten til myndighederne	242

Fremstillingen af vestinderne 247

Erindringsbilleder	247
Omtale af vestinderne hos myndigheder, i pressen og privat	251
Satiretegningernes stereotyper	260
Fremstillingen på fotografier	263

Kultur, race og nationalitet 271

Vestindernes tilstedeværelse	271
Folkeudstilling eller repræsentation og skuespil	273
Kultur og race	275
Indfødsretten	282
Afrunding	284

Utrykt materiale, litteratur og noter 287

Utrykt materiale	287
Litteraturliste	290
Noter	293

Navne, skibe, steder og emner 311

Navneliste	311
Fartøjer og rederier	319
Steder og emner	320

For 100 år siden kunne man i visse tilfælde leve af at være anderledes, men kunne man også leve med det? Eller rettere, i hvilket omfang blev man som sort dansk-vestinder i begyndelsen af 1900-tallet diskrimineret af flertallet og eventuelt af myndighederne, til trods for at man var dansk statsborger med indfødsret?

Kolonivældet og imperialismen, hvor europæiske magter udstrakte deres dominans over store dele af kloden, stod i fuldt flor ved begyndelsen af 1900-tallet. Også Danmark havde siden 1600-tallet været med og havde opnået kolonier og handelsstationer i Indien, Afrika og Caribien. København og flere købstæder havde i vid udstrækning nydt godt af den oversøiske handel med kolonierne og de nordatlantiske øer Grønland, Færøerne og Island. Men efter Danmark og Norges adskillelse i 1814 vendte man sig indad og begyndte at afhænde de fjerne besiddelser. Gentagne gange blev det forsøgt at sælge Dansk Vestindien til USA, hvilket endelig lykkedes i 1917.

For 100 år siden var slavehandlen og slaveriet næppe glemt, på trods af at Danmark officielt gik bort fra slavehandlen i 1803, og at slaverne på øerne i Vestindien opnåede frihed i 1848. Interessen for den frie vestindiske befolkning var nok begrænset, om end nogle få indimellem kom til Danmark. Her gik de fra at være en del af flertallet til at være noget absolut fremmed og iøjnefaldende: sorte mennesker midt blandt gadens hvide. Selv i

min barndom i 1950'erne var det et særsyn, og man blev kaldt til vinduet, når viceskoleinspektør Victor Cornelins fra Nakskov stod på fortovet overfor. Han var som lille dreng kommet hertil fra Sankt Croix i 1905 og blev i landet resten af sit liv.

I denne bog lader Per Nielsen på baggrund af sine arkivstudier en del af datidens vestindere i Danmark træde frem. Det er en påmindelse om, at selvom Danmark ikke havde en multietnisk befolkning, var der også dengang små grupper, der så anderledes ud. I bogen skildres det, hvordan den slavefødte Cecilia Princes datter Henriette fra at være tjenestepige på Sankt Croix blev til fru Jensen i København. Der gives et billede af, hvordan hun og adskillige andre kunne opretholde tilværelsen, hvordan de blev behandlet af myndighederne, og hvordan de blev fremstillet i medierne.

100 år efter salget af Dansk Vestindien og afskeden med den vestindiske befolkning er det stadig interessant at undersøge, hvordan sorte vestindere i Danmark blev opfattet. Det drejer sig om emner som race, kultur og måske især nationalitet, der er af betydning for forståelsen af datiden, og som også er emner og begreber, der er højst aktuelle i dag.

Nationalmuseet, 1. september 2015
Per Kristian Madsen
Museumsdirektør

Sukkerrør var Dansk Vestindiens vigtigste afgrøde igennem størstedelen af kolonitiden.
Foto: Forfatteren.

Landarbejdere på Sankt Croix omkring 1910. Størstedelen af øens befolkning var ved år 1900 beskæftiget ved landbruget, sukkerindustrien og romproduktionen.

Omkring 1880 var det tidligere plantage- og slavesamfund i Dansk Vestindien ved at ændre sig til et landbrugssamfund efter vestligt mønster. Industrialiseringen satte langsomt ind med brug af moderne redskaber og maskinkraft og i sukkerfabrikkerne ved centralisering og moderne teknologi. Arbejdskraften var kendetegnet ved stor bevægelighed. Landarbejdere udvandrede, især til USA, og andre arbejdere fra nærliggende øer eller fra Østen udfyldte de ledige jobs. Samlet set faldt befolkningen fra knap 34.000 i 1880 til 26.000 i 1918. Nationalmuseet.

Indledning

I Nationalmuseets arkiv findes en række fotografier af en vestindisk kvinde, Henriette Jensen, som boede størstedelen af sin tilværelse i København. Fru Jensen var sort, og hendes familie stammede fra Afrika. Hvordan var hun kommet til Danmark, hvorfor hed hun Jensen, og hvordan blev hun med sin særlige baggrund og et fremmedartet udseende modtaget i det danske samfund?

Henriette Jensen var langt fra den eneste sorte vestinder i landet i årtierne omkring år 1900. Hendes og andre dansk-vestindere historie er emnet for denne bog.

Nogle dansk-vestindere ophold var ganske kortvarige, andres af flere års varighed, og andre igen kom som Henriette Jensen til at tilbringe størstedelen af deres tilværelse i Danmark. Det drejer sig i det følgende om sømænd, arbejdere og tjenestefolk og kun personer, hvis udseende adskilte sig synligt fra andre medlemmer af samfundet, hvad enten de udelukkende havde deres baggrund i Afrika eller var af blandet afrikansk og europæisk herkomst.

Ved at begrænse emnet til de ufaglærte vestindere bliver der ikke mulighed for at

sammenligne med for eksempel uddannelsessøgende og ægtefæller til hvide danskere, hvis forhold kan have været anderledes på mange områder. Derimod sigter udvælgelsen på at gå i dybden med de valgte grupper, der omfatter både mænd og kvinder.

Idet den danske befolkning indtil for få årtier siden nærværd udelukkende var det, man kalder hvid, har afvigelserne herfra en vis interesse. Det var meget små grupper, der ved år 1900 var anderledes. Der var enkelte grønlandere, sigøjnere, en forholdsvis lille, men voksende jødisk befolkningsgruppe og enkelte andre. Ved hudfarve og andre fysiske træk afveg sorte mennesker mere fra de lokale hvide, men ved kulturel egenart har grønlandere, sigøjnere og nyindvandrede jøder måske afvejet langt mere end for eksempel sorte vestindere.

Dansk-vestindernes tilstedeværelse i det danske samfund er af interesse, fordi det giver et billede af, i hvilken udstrækning det kunne lade sig gøre for en ufaglært person at komme fra den tropiske koloniverden til det, man dengang kaldte moderlandet, og hvilke proble-

herkomst, oprindelse, afstamning, baggrund. *Den Danske Ordbog* fra Det Danske Sprog- og Litteraturselskab (2015) beskriver begrebet herkomst som "en persons nationale, sociale og slægtsmæssige tilhørsforhold eller oprindelse". I denne undersøgelse lægges der vægt på den geografiske oprindelse omfattende både den biologiske (slægtsmæssige) og kulturelle baggrund med de karakteristika, der knytter sig til steder og regioner. Begrebet herkomst har en større bredde end etnicitet, der benyttes om den kulturelle identifikation frem for afstamning, og som i medierne ofte anvendes med meget forskellige betydninger.

Den geografiske oprindelse vil for vestinderne i Danmark vedrøre såvel den personlige baggrund i Vestindien som den fjernere familiemæssige baggrund i Vestindien og flere steder i Afrika og måske tillige i Europa; altså steder, som personen muligvis har hørt om fra ældre familiemedlemmer, og hvis samfundsforhold og øvrige kultur har været med til at forme den enkelte person.

Den geografiske oprindelse var altid synlig ved udseendet, der signalerede mere eller mindre afrikansk baggrund. Nogle mennesker forbandt nogle særlige fysiske træk med forestillinger om racer, hvor det ikke blot er udseendet, der er karakteristisk, men også en række karakteregenskaber. De opfattede altså folks adfærd ud fra biologisk oprindelse, mens andre forbandt adfærden og personligheden med den kulturelle baggrund – eller måske begge dele.

I løbet af 1800-tallet var der blevet forsket meget i kulturelle forskelle, og en væsentlig forestilling, ikke mindst inden for museumsvidenskaberne arkæologi og etnografi, drejede sig om udviklingen fra laverestående kulturer til højerestående kulturer, fra primitivitet til civilisation. Det centrale var opfattelsen af, at Europa og europæerne var udtryk for høj civilisation, og europæerne kunne lære noget om sig selv og om menneskers udvikling ved at studere de andre, lavere civilisationer.

Begrebet race kan man se benyttet både i forbindelse med biologisk afstamning og kulturel oprindelse, men det har forskellig betydning, idet det i det første tilfælde drejer sig om uforanderlige nedarvede egenskaber, mens det i det andet vedrører foranderlige kulturelle forhold, der for eksempel vil ændres ved flytningen fra et sted og et klima til et andet og fra et socialt miljø til et andet.

Den sociale og kulturelle baggrund vil i det følgende blive behandlet som en selvstændig kategori under herkomst med sider som historisk-social baggrund i form af slaveriets nærhed og baggrunden i den såkaldt frikulørte befolkningsgruppe, baggrund i byen eller på landet, socialøkonomisk baggrund, familiestruktur, sprog og kirke. Det er i den forbindelse centralt at diskutere, om begreberne race og kultur flyder sammen eller er adskilt i myndigheders, mediers og privatpersoners sprogbrug og forestillinger.

Forestillingen om et nationalt tilhørsforhold rummer muligheden for at se på to forskellige forhold i forbindelse med vestinderne i Danmark; dels hvorvidt dansk-vestindernes statsborgerlige rettigheder blev anerkendt af myndighederne og af samfundet i øvrigt, dels hvordan myndighederne reagerede på fremmede vestindiske

indvandrere til Dansk Vestindien, det vil sige fra andre kolonimagters øer, når disse ankom til Danmark.

I litteratur og presse benyttes i dag betegnelserne afrikansk-caribisk og afro-caribisk, som sigter mod den befolkning, der stammer fra Afrika. Betegnelserne signalerer en ren afrikansk tilknytning og ignorerer således den europæiske kulturelle og biologiske påvirkning, som var væsentlig i det lokale vestindiske samfund i 1800-tallet. Derfor benyttes betegnelserne ikke her. I stedet foretrækkes ordet vestindisk som beskrivelse af det særlige samfund med dets mennesker og kultur, der havde udviklet sig i regionen efter europæeres og afrikaneres ankomst. I stedet for at skrive afro-caribere i Danmark tales der om sorte vestindere eller dansk-vestindere af overvejende afrikansk baggrund, af mere eller mindre afrikansk oprindelse eller af blandet herkomst osv.

mer der kunne være forbundet med det. Der findes ingen undersøgelser af, hvor mange dansk-vestindere der rent faktisk kom til Danmark, hvor længe de var der, hvor de boede, hvad de lavede, og om de stiftede familie. Igennem en række små biografier vil det blive forsøgt at belyse vestindernes tilstedeværelse.

Der ligger et særligt udbytte i at få en indsigt i, hvilken status vestinderne havde, når de opholdt sig i moderlandet. Hvad var deres formelle rettigheder, i forhold til at deres baggrund var i kolonierne og længere tilbage i plantagesamfundet, hvor deres forfædre havde været slaver?

Endelig er det hensigten at fokusere på danskeres opfattelse af vestinderne som fremmede og eventuelt uønskede personer eller som blot anderledes, men i øvrigt som accepterede medborgere. Det søges gennemført ved et studie af sprogbrugen og beskrivelsen af vestinderne i perioden. Hvordan blev vestindere af afrikansk baggrund omtalt, hvilke ord og formuleringer blev benyttet, og hvilke opfattelser kommer til udtryk i bevaret materiale fra tiden?

Der arbejdes ud fra begreberne *race*, *kultur* og *nationalitet* med henblik på at diskutere,

om disse begreber afspejler sig i ordvalg og i beskrivelser og billeder af vestinderne. Blev de betragtet som anderledes, og gjaldt det i så fald deres udseende og eventuelt forestillinger om, at de tilhørte en anden race end andre i Danmark? Kommer noget sådant til udtryk fra myndighedernes side eller i pressen på en måde, så der er tale om diskrimination eller racisme? Eller var det vestindernes anderledes måde at leve på med baggrund i det samfund, hvor de var vokset op, og deres særlige historie? Eller måske snarere en opfattelse af, at de ikke var danskere eller i hvert fald ikke "rigtige danskere"? Spørgsmålet om, hvad en dansker er, og hvorvidt det er muligt at blive betragtet som dansker, hvis man kommer udefra, er også relevant i det 21. århundrede, og kendskabet til historien på dette område er derfor nyttigt.¹

Siden øen Sankt Thomas i 1672 blev taget i besiddelse i den danske konges navn og helt frem til salget og overdragelsen af Dansk Vestindien til USA i 1917, er nogle af indbyggerne på øerne indimellem kommet til moderlandet – til kolonimagten. Men hvilken status og hvilke rettigheder havde dansk-vestinderne i en dansk sammenhæng?

USA

Louisiana

Florida

Den Mexicanske Golf

Mexico

Belize

Guatemala

Honduras

El Salvador

Nicaragua

Stillehavet

Costa Rica

Panama

Øgruppen Jomfruøerne og den ensomt beliggende ø Sankt Croix ligger som de nordligste af De små Antiller, der adskiller Caribien mod vest og Atlanterhavet mod øst. Vest for Jomfruøerne ligger De store Antiller med Puerto Rico, Hispaniola, Cuba og Jamaica.

Jomfruøerne består af Sankt Thomas og Sankt Jan, der hørte til Dansk Vestindien, og Tortola, der er hovedøen i De britiske Jomfruøer, der stadig er knyttet til Storbritannien. Øen Sankt Croix var den største af de dansk-vestindiske øer. Den ligger syd for Jomfruøerne, men ved overdragelsen til USA i 1917 blev Sankt Croix af de nye myndigheder indlemmet i betegnelsen Virgin Islands of the United States – i dag benævnt US Virgin Islands.

FOLKEKORT OVER AFRIKA OG VESTASIEN.

(EFTER GERLAND: ATLAS DER VÖLKERKUNDE).

I etnografen og arkæologen Kristian Bahnsons tobindsværk *Etnografien* fra 1894 og 1900 fremstilles befolkningsgruppen "Negre" overordnet som en gruppe, der defineres ved deres særlige kulturelle karakteristika. Han omtaler imidlertid også "Negre" som en race. Disse folk eller denne race levede ved slutningen af 1800-tallet især i et område fra Sudan til Guineakysten og betragtet som race ifølge Bahnson naturligvis også i Amerika. På kortet fra Bahnsons værk drejer det sig om det gulbrune område, hvortil Bahnson knytter betegnelsen "Sudannegre". I Afrika var afgrænsningen mod syd og øst vanskelig at fastslå, da der var tale om blanding med "Bantufolk" mod syd og de nubiske folk mod nordøst.

Denne inddeling var mange af Bahnsons samtidige næppe enige i. Som race betragtet dækkede ordet neger for mange i datiden alle folkeslag syd for Sahara, men for nogle dog undtaget de folk, der levede i den allersydligste del af kontinentet, og som på dette tidspunkt betegnede som "hottentotter" og "buskmænd". Inden for naturvidenskabens verden var spørgsmålet om racer i biologisk forstand langt væsentligere for definitionen af begrebet "neger" end de kulturelle skel, og for folk på gaden har disse forskellige opfattelser næppe været klart defineret, men alligevel er ord som neger og race blevet benyttet i det daglige sprog.

At Bahnson, der var en autoritet på området, forbandt forfængelighed og pyntesyg med at være "neger", uanset hvor i verden en sådan person befandt sig, må have haft indflydelse på opfattelsen i visse kredse. Det viser samtidig den ejendommelige gråzone, der eksisterede og stadig eksisterer mellem inddelingen af mennesker efter race eller kultur. Se også illustrationen s. 60.

Hensigten med at få fodfæste på nogle af øerne i Caribien var at dyrke tropiske afgrøder og hjembringe disse til Danmark og Norge, uden at fortjenesten gik i fremmedes lommer. Derfor forestillede man sig som udgangspunkt, at det skulle være kongens egne undersåtter, der dyrkede jorden. Det viste sig imidlertid at være vanskeligt at skaffe den nødvendige arbejdskraft. Der var begrænset interesse for at rejse ud og høj dødelighed blandt de udrejste allerede under overfarten og umiddelbart efter ankomsten. Derfor blev Sankt Thomas helt fra begyndelsen og siden også øerne Sankt Jan og Sankt Croix befolket med afrikanere, der var købt som slaver ved europæernes forter i Vestafrika og sejlet over Atlanten på danske skibe. Størstedelen af befolkningen bestod allerede før 1700 af afrikanere og deres efterkommere, og i det meste af 1700-tallet udgjorde den sorte befolkning omkring ni ud af ti indbyggere.

De afrikanske slavers status som beboere i et territorium under dansk flag var forbundet med det forhold, at området ikke længere havde en oprindelig befolkning. Det var derimod et samfund, som kolonimagten havde skabt ved at bringe folk udefra dertil. Ejendomsretten bandt slaverne til ejerens bopæl. Ved frigivelse fra slaveriet blev en person betragtet som hjemmehørende i Dansk Vestindien og som indfødt og dermed ifølge moderne sprogbrug som statsborger. Det kommer frem i forbindelse med forskellige enkeltpersoners forhold og mere officielt ved en lov i 1834 om ligestilling af de såkaldt frikulørte indbyggere – det vil sige frie personer af mere eller mindre afrikansk baggrund – og de hvide indbyggere i Dansk Vestindien. I 1848, da slaveriet blev afviklet, kom bestemmelsen til at omfatte alle indfødte uanset herkomst. Formelt set stod en fri indbygger af afrikansk herkomst altså lige med andre af kongens undersåtter og nød samme rettigheder. Det er dog ikke nødvendigvis ensbetydende med, at folk i Danmark i almindelighed betragtede de sorte vestindere som danskere – eller som ligestillede.

Ved år 1848 var omkring 36.000 af kongens undersåtter af afrikansk herkomst. De var indbyggere i Dansk Vestindien og dermed også i den stat, der omfattede kongerige, hertugdømmer, bilande og kolonier, nemlig Danmark, Slesvig, Holsten, Lauenborg, Island, Færøerne, Grønland og Dansk Vestindien. Det var dele af én stat, under samme monarki, og visse foranstaltninger gjaldt for alle indbyggere og alle områder, mens der på andre områder var forskelle. Island, Færøerne, Grønland og Dansk Vestindien havde langt fra samme status. Efter at Grundloven i 1849 blev sat i kraft, var det under overvejelse at lade Dansk Vestindien repræsentere i Rigsdagen, hvilket man kunne have betragtet som en indlemmelse i kongeriget, men det blev ikke gennemført. I det følgende vil der blive givet eksempler på,

at vestindernes officielle status fulgte loven om indfødsret, som den havde udviklet sig siden den oprindelige lov fra 1776, og at de altså i vid forstand kunne betragtes som danskere. Men spørgsmålet er, om diskrimination alligevel kunne forekomme fra myndighedernes side, og som allerede anført, hvordan hvide danskere opfattede deres vestindiske medborgere.

At være efterkommer af afrikanere og barn eller barnebarn af slaver har for nogle været afgørende træk i deres identitet, og denne baggrund kan også tænkes at have ført til danskeres eventuelle fordomme om vestindere. At leve i det caribiske klima og på nogle små øer langt fra Danmark gjorde i kulturel sammenhæng indbyggerne i Dansk Vestindien yderligere forskellige fra indbyggerne i Danmark, og for eksempel kirke- og sprogforholdene er to områder med væsentlige forskelle. De sidstnævnte forhold havde baggrund i, at de fleste hvide indbyggere i Dansk Vestindien også var kommet udefra, nemlig enten fra andre landes kolonier eller direkte fra andre europæiske lande. De havde medbragt deres kirke og deres sprog. Den katolske kirke og den anglikanske kirke var de største kirkesamfund på de dansk-vestindiske øer, og engelsk var det dominerende sprog ved begyndelsen af 1800-tallet. Ved indførelsen af et skolesystem for slavernes børn omkring 1840 blev det ud fra en nøgtern accept af de allerede gældende forhold slået fast, at undervisningssproget skulle være engelsk. Dermed var den sproglige forskel mellem moderlandet og kolonien officielt blevet etableret, og en eventuel integration af vestinderne som lige-stillede danskere var ikke blevet lettere.

Dansk Vestindien fik særlig opmærksomhed hos politikere og siden også medier fra omkring 1864, da det blev forsøgt at bruge øerne som bytteobjekt ved fredsforhandlingerne efter krigen mod Preussen. Kansler Otto von Bismarck afslog imidlertid tanken.

Rygterne om dette forhold faldt sammen med USA's ønske om at få fodfæste i Caribien, og USA rettede derfor i begyndelsen af 1865 henvendelse til Danmark om mulighederne for at erhverve øerne. Herefter fulgte et diplomatisk spil, indtil en salgskonvention blev underskrevet i København 24. oktober 1867. Den omfattede salg af Sankt Thomas og Sankt Jan for 7,5 millioner dollars.

Traktaten skulle ratificeres af den danske konge og Rigsdagen samt af USA's præsident og senatet, og en afstemning skulle afholdes på de to øer. Et overvældende flertal af de forholdsvis få stemmeberettigede på øerne gik ind for overdragelsen til USA. Inden 1. februar 1868 var traktaten godkendt i Danmark, men sagen trak ud i USA. Efter et præsidentskifte stod sagen yderligere svagt, og ved udløbet af en forlænget tidsfrist, 1. april 1870, havde senatet undladt at godkende traktaten, der dermed var faldet. Det danske standpunkt havde nu været offentligt kendt i lang tid og demonstrerede, at de fleste politikere ønskede at afhænde dele af eller hele Dansk Vestindien.

I 1816 henvendte et stort antal såkaldt frikulørte indbyggere i Dansk Vestindien sig til kongen for at opnå ligestilling. Der blev igangsat en undersøgelse af de frikulørtes forhold, men mere skete der ikke. En lang række velhavende købmænd og håndværksmestre tilhørte imidlertid denne gruppe, og generalguvernør Peter von Scholten satte ved sin tiltrædelse af embedet som kongens øverste embedsmand gang i forberedelserne af en lov om deres ligestilling med hvide indbyggere. Fra centraladministrationens side gik man længere, end von Scholten havde foreslået, og gennemførte i 1834 fuld borgerlig ligestilling for alle "frifarvede", hvormed fuld indfødsret var sikret.

Ugemagasinet *Illustreret Tidende* bragte den 4. november 1878 dette billede som illustration af urolighederne og oprøret på Sankt Croix i begyndelsen af oktober samme år. I den hvide befolknings historieskrivning er løjtnant Herman Ostermann helten, der med sine mænd kom politistyrken i Frederiksted til undsætning, mens især tre til fire kvindelige oprørere igennem tiden er blevet heltene i den sorte befolknings historieskrivning.

Det var ikke lykkedes, og man kan forestille sig, at ønsket om at afstå de to øer og deres befolkning næppe havde skabt noget godt grundlag for gensidig respekt mellem det oversøiske område og moderlandet.

I efteråret 1878 indtraf den næste og i sammenhæng med undersøgelsen af vestindere i Danmark formentlig endnu mere skelsættende begivenhed. Nogle uroligheder, der opstod ved arbejdernes skiftedag på Sankt Croix, udviklede sig til et omfattende oprør og førte til myndighedernes og nogle plantageejere og -forvalteres nådesløse nedkæmpelse af deltagerne efterfulgt af et hurtigt og brutalt retsligt opgør. Det omfattede adskillige henrettelser og livstidsdomme til afsoning i fængsler i Danmark.

Begivenhederne blev beskrevet i den danske presse og gav et billede af de sorte vestindere som utilregnelige, oprørske og barbariske. Staten måtte forholde sig til situationen på øerne, og Rigsdagen udsendte

en kommission, der skulle undersøge baggrunden, forløbet og retsopgøret og komme med forslag til en bedre sikring af ro og orden i fremtiden. Dette tidspunkt kan betragtes som afslutningen på overgangen fra slaveri til frihed set som en proces, der var påbegyndt omkring 1815 og varede til retsopgøret og Rigsdagens undersøgelse af forholdene. Herefter kan man med fuld rimelighed tale om Dansk Vestindien som et moderne vestligt samfund. På mange områder lignede forholdene og problemstillingerne i det vestindiske samfund dem i det danske med for eksempel behov for rettigheder for lønmodtagerne og krav om bedre sundheds- og undervisningsforhold. Det er på baggrund af denne udvikling, at afgrænsningen af bogens periode fra 1880 er valgt.

Ønsket om at afhænde Dansk Vestindien levede fra politisk hold fortsat. Mange håbede på en ny henvendelse fra USA, og den kom i 1890'erne. Fra dansk side ville man af med alle

tre øer samlet, så selvom USA's hensigter var knyttet til ønsket om at erhverve Sankt Thomas og i øvrigt holde andre magter ude, gik man ind på, at det drejede sig om hele det dansk-vestindiske territorium. En kontrakt blev over længere tid forhandlet på plads og blev vedtaget i USA og i Folketinget. I efteråret 1902 kom traktaten til afstemning i Landstinget, det daværende danske overhus, hvor der var stemmelighed, hvorved forslaget faldt til jorden.

En ny rigsdagskommission blev derefter sendt af sted for at vurdere forholdene på øerne og komme med forslag til reformer. Det var åbenlyst, at Danmark havde sat alt i stå, mens man ventede på at slippe af med øerne. Sundhedstilstanden var med danske øjne katastrofal, undervisningsforholdene kritisable, der foregik en betydelig udvandring osv. På dette grundlag blev visse reformer iværksat, og fremtrædende personer i dansk erhvervsliv tog nogle væsentlige initiativer til at forbedre økonomien på øerne.

Fra flere politiske kredse ventede man dog fortsat på en anledning til at afhænde de tre små øer i Caribien. Efter 1. Verdenskrigs udbrud dukkede lejligheden op. Den 31. marts 1917 blev Dansk Vestindien overdraget til USA efter indgåelsen af en salgstraktat mellem de to lande. Traktaten fik med to-tredjedels flertal tilslutning i Danmark ved en folkeafstemning i december 1916.

De indbyggere på øerne, der ønskede at opretholde deres statsborgerskab, skulle lade sig registrere hos politiet. Alle, der var på øerne ved overdragelsen, havde ret til at overgå til en status som indbyggere i territoriet *Virgin Islands of the United States*, hvilket ikke officielt svarede til statsborgerskab i USA, men reelt lå tæt op ad det. Men de vestindere, der opholdt sig i Danmark eller andre steder i verden uden for Dansk Vestindien, var således stadig danskere efter 31. marts 1917.

Søfarende, uddannelsessøgende og andre søgte i mange tilfælde hjem til Vestindien,

men deres rettigheder i Danmark var ikke berørt af overdragelsen. På denne baggrund fortsattes undersøgelsen frem til 1920. Personer ankommet derefter indgår ikke i bogen, men for dem, der allerede befandt sig i Danmark, søges deres historie efter 1920 i korte træk belyst.

I Danmark var opfattelsen af vestinderne i slutningen af 1800-tallet som nævnt præget af begivenhederne i forbindelse med oprøret på Sankt Croix i 1878 og desuden under indflydelse af forholdene i Storbritannien, de britiske kolonier og USA, hvorfra stereotype og fordomsfulde fremstillinger i tekst og billeder af sorte mennesker kom til landet. Hertil kommer samtidens forestillinger om racer og raceforskelle, der er af interesse for belysningen af danskernes opfattelse af dansk-vestinderne.

Ordet *race* ses igennem historien som ensbetydende med *folk* og *nation*, men der var i 1700-tallet sket en drejning i betydningen i retning af at betegne en type mennesker, som ved udseende adskilte sig fra andre typer eller racer. Siden blev tanker om, at race var forbundet med særlige karaktertræk, føjet til. Det gjaldt for eksempel moral. Det var altså i den forbindelse arvelige og ikke kulturelt betingede forhold, det drejede sig om. Ordet *race* blev imidlertid også stadigvæk benyttet om *folk* og *nation*, og dermed er det ofte vanskeligt at fastslå hensigten med brugen af ordet i årtierne omkring 1900.

I forbindelse med sprogbrugen i den valgte periode skal det påpeges, at ord som *neger* og *mulat* ganske som i dag kan have flere forskellige betydninger.² I nogle tilfælde vil ordet *neger* være benyttet om enhver person med mere eller mindre afrikansk baggrund, mens der i andre vil blive skelnet mellem *neger*, *mulat*, *kulørt* og *farvet ud* fra den betydning, som brugeren tillægger ordene. Mens én person med ordet *neger* alene kan have tænkt på

I annoncer for tandpasta og rengøringsmidler fra årene omkring 1900 ses indimellem en tegning af en sort person, og budskabet er ofte, at produktet kan gøre sort til hvidt, beskidt til rent. I dette tilfælde er det imidlertid en reklame for bremsenav, og hvorfor netop dette produkt lanceres med tegningen af den glade mand, kan være svært at gennemskue. I det hele taget er der ikke stor logik i annoncen, hvor der i teksten tales om sjæl, selvom det vel er mandens ansigt, der lyser op. Det kan have sin baggrund i, at annoncen ikke er af dansk oprindelse, eller i den simple kendsgerning, at det vigtigste er, at personen er meget iøjnefaldende og vækker læserens nysgerrighed. Det, der får hans ansigt til at lyse op, er nok glæden ved at have en moderne cykelbremse, der få år forinden havde revolutioneret bremsefunktionen og sikkerheden under cykelkørsel. Billedet af manden kan karakteriseres som en stereotyp fremstilling af den sorte industriarbejder i USA. Dette gav formentlig ikke stor mening for den danske læser, men det ville for den amerikanske læser forklare hans tilstedeværelse sammen med billedet af bremsenaven som et industriprodukt. *Verdens-Spejlet 17. juni 1906.*

et fremmedartet udseende og især en anden hudfarve, kan en anden have forestillet sig et individ med en fremmed kulturel baggrund. En tredje person kan have brugt ordet ud fra den forestilling, at mennesker kan opdeles i racer, der er mere eller mindre grundlæggende forskellige med hensyn til deres fysiske fremtoning, intellekt og moral med mere, og så vil ordet ofte placere den omtalte ud fra opfattelsen af, hvilken race der er de øvrige overlegen.

Idet det ofte vil være urimeligt at påstå, at man ved, hvad en person omkring år 1900

præcis mente og tænkte, vil det være diskussionen af, om ordet neger bliver benyttet, hvordan det er benyttet, og hvad hensigten har været, der i sig selv er resultatet. De forskellige udlægninger vil sammen med viden om antal af vestindere i landet, deres bolig-, erhvervs- og familieforhold samt eventuelle beskrivelser af dem i medierne kunne indgå i bestræbelsen på at få indtryk af, hvordan det danske samfund modtog nogle af dansk-vestinderne, der på én gang var fremmede og danske.

I slaveriets tid kom enkelte sorte sømænd og tjenestefolk til Danmark. Sømændene var i de fleste tilfælde frie indbyggere i kolonierne, men enkelte kunne være slaver, der var ejet af kaptajnen eller skibsrederen. For tjenestefolkenes vedkommende drejede det sig hovedsageligt om personer, der var slaver. Efter slaveriets afvikling i 1848 kom sømænd og tyende stadig fra Vestindien til Danmark. De kom i arbejdsmæssig sammenhæng, og de fleste rejste igen. Sømanden fik en ny hyre, og for tjenestefolkenes vedkommende sørgede arbejdsgiveren i de fleste tilfælde for, at de kom tilbage til Vestindien. Der foregik ikke nogen bevidst udvandring fra kolonierne til moderlandet for at finde arbejde og en ny tilværelse, men indimellem skete det alligevel, at en sømand eller en barnepige blev og bosatte sig i Danmark.

Vestindernes tilstedeværelse i det danske samfund kan være vanskelig at dokumentere, dels fordi personers herkomst og hudfarve ikke blev registreret i hverken Dansk Vestindien eller Danmark, dels fordi oplysningerne er spredt i forskellige offentlige arkivers materiale, private samlinger, aviser og bøger.

De øvrige europæiske kolonimagter havde langt større oversøiske besiddelser, og historieskrivningen om franske og britiske forhold kan derfor give en vis inspiration til en undersøgelse af danske forhold. I 2011 udkom et rigt illustreret værk om Frankrigs sorte indbygger-

re igennem tre århundreder, *La France Noire*, hvor en række forskere belyser forholdene for indbyggere fra de oversøiske besiddelser, hensigten med deres ophold i moderlandet, deres status og opfattelsen af dem. Det vises, hvordan modsatrettede kræfter i anden halvdel af 1800-tallet får betydning for opfattelsen af koloniernes indbyggere. Slavernes frigivelse og ønsket om Fransk Vestindiens og Senegals repræsentation i nationalforsamlingen må ses som udtryk for visse gruppers positive indstilling til statsborgerret for koloniernes indbyggere og ligestilling, mens samtidens forskning i raceforskelle og litteraturen om udforskningen af Afrika og mødet med kontinentets "vilde" indbyggere skabte dybe racemæssige og kulturelle kløfter mellem moderlandets og koloniernes befolkninger.

De franske koloniers indbyggere blev i hastigt voksende antal hvervet som soldater i begyndelsen af 1900-tallet, og under 1. Verdenskrig spillede de oversøiske franske styrker en betydelig rolle under kamphandlingerne i Europa alene i kraft af det store antal soldater. Dermed var koloniindbyggenes status atter til debat, men en egentlig integration af de fransk-vestindiske øer og dermed en fuld ligestilling som statsborgere i moderlandet blev først gennemført i 1946.³

I Storbritannien var udviklingen anderledes. I perioden 1880-1920 blev indbyggerne i Britisk Vestindien juridisk set betragtet som britiske undersåtter.

Det britiske Imperium var som det franske af verdensomspændende karakter og havde i 1920 en befolkning på omkring 550 millioner. Der var derfor ganske mange indbyggere fra kolonierne, der af forskellige årsager opholdt sig i Storbritannien. Englænderen Jeffrey Green har i bogen *Black Edwardians. Black People in Britain 1901-1914* (1998) samlet et stort antal oplysninger om personer af afrikansk herkomst, der opholdt sig i Storbritannien, som for eksempel repræsentanter for kolonierne,

deltagere ved folkeudstillinger, uddannelsessøgende og søfolk, tjenestefolk eller personer i underholdningsbranchen.

Antallet af indbyggere fra kolonierne, der ankom til Storbritannien, steg betydeligt under 1. Verdenskrig, da der var brug for arbejdskraft, mens søfolk og ufaglærte arbejdere i stort antal gjorde militærtjeneste. Denne indvandring var en hjælp til moderlandet, men mod krigens afslutning ændredes billedet, og de sorte briteres forhold i denne forbindelse har været studeret for perioden op til 1920.

Historikeren Jacqueline Jenkinson har undersøgt nogle af de uroligheder, der fandt sted i flere britiske havnebyer i 1919. Det var som udgangspunkt hvide sømænd og arbejdere, der overfaldt sorte indbyggere og ødelagde deres hjem og forretninger. Forfølgelserne gik fortrinsvis ud over sorte britiske søfolk, der stammede fra Afrika eller Caribien, men også folk fra Mellemøsten og Kina var indimellem målet for chikanen.

Sømændenes fagforeninger ønskede at sikre de hvide briter fortrinsret til jobbene og var derigennem med til at oppiske konflikterne. Politiske kræfter i samfundet tog initiativ til at overtale sorte indbyggere til at rejse hjem, hvor de kom fra, og forfølgelserne fik en del til at forlade Storbritannien. I forbindelse med urolighederne kan der konstateres grupperinger af afrikanere og vestindere, der kulturelt stod meget langt fra hinanden, og som i nogen udstrækning betragtede hinanden som deres modpart i konflikterne. Dermed demonstreres en ikke uvæsentlig problemstilling, nemlig at vestinderne kulturelt igennem deres historie var kommet til at stå europæerne ganske nær, men det betød ikke nødvendigvis, at de var mere velkomne, når der ikke var brug for dem. Deres udseende var det umiddelbare signal om, at de var anderledes, fremmede og uønskede, og forfølgelserne var altså af racistisk karakter.

Skønt der på billederne til børnebogen *Den sorte John fra St. Thomas* fra 1880'erne indgår en struds og en giraf og en angivelse af, at hovedpersonen er fra Cameroun, er titlen i den danske udgave ændret, som om hovedpersonen var fra den dansk-vestindiske ø Sankt Thomas. Fremstillingen af personernes klædedragt ligger bogen igennem langt fra vestafrikanske forhold, men derimod tæt op ad den europæiske og især nordamerikanske billedtradition. Historien er centreret om opdragelsen af en dreng og har en moralsk opbyggende karakter, hvor der er tillid til barnets evner og muligheder.

Den sorte John

fra
St. Thomas.

Serie P. A. 55.

racisme, dette nyere udtryk (kendes på dansk siden 1960'erne) benyttes dels om den forestilling, at mennesker kan inddeles i racer med forskellige fysiske, mentale og sociale træk, der gør nogle racer overlegne og andre underlegne i forhold til de øvrige, dels om udøvelsen af diskrimination på grund af andres udseende, kultur eller kulturelle baggrund.

I det følgende anvendes begrebet om en aktiv udøvelse af diskrimination på grundlag af et fremmedartet udseende, og der vil være interesse for at spore fortale for en sådan diskrimination. Forsøget på at få sorte indbyggere i Storbritannien til at forlade landet efter 1. Verdenskrig falder således inden for anvendelsen her, og det samme gælder den på s. 94 omtalte fortale for at nægte en sort dansk-vestinder forskellige bevillinger i forbindelse med hans virksomhed.

Enkelte privatpersoners chikane af andre på baggrund af udseende eller forestillinger om raceforskel omtales ikke i det følgende som racisme, og dermed ligger anvendelsen af begrebet op ad den, der er benyttet af den amerikanske historiker George M. Fredrickson i bogen *Racism – A Short History*. Princeton 2002.

Baggrunden for uroen var stor arbejdsløshed blandt søfolk efter 1. Verdenskrig, forstærket af soldaternes hjemkomst, og det gav anledning til at rejse spørgsmålet om de sorte britiske undersåtter status som ligestillede samfundsborgere eller ej. Pressen fremstillede ofte de sorte deltagere ved urolighederne som initiativtagerne uden omtale af, hvad de forud havde været udsat for, og visse aviser benyttede et frimodigt sprog, der viste stor ringeagt for folk fra kolonierne og afspejlede en indflydelse fra den racistiske sprogbrug i USA.⁴

Hvad generelt angår indbyggere fra Afrika og Caribien i Frankrig og Storbritannien, har der været langt større interesse for slutningen af 1700-tallet og tiden frem til slaveriets afskaffelse i Britisk Vestindien i 1830'erne og i Fransk Vestindien i 1848, frem for perioden omkring år 1900. Mønstret er det samme for Danmarks vedkommende, og det er yderst begrænset, hvad der findes om tiden 1880-1920 med relation til sømænds og tjenestefolks ophold i moderlandet, ja, for dansk-vestindere i det hele taget.

Med hensyn til kolonipolitik adskilte Danmark sig i årtierne omkring 1900 fra de store kolonimagter ved at afvikle frem for at udvi-

de. I 1845 havde Danmark afstået Tranquebar og Serampore i Indien og i 1850 forterne med opland i Vestafrika. Det blev flere gange forsøgt at afhænde Dansk Vestindien, og dette lykkedes ved tredje forsøg, til trods for at befolkningen her var mere europæiseret, end det var tilfældet i de andre oversøiske områder. Den imperialistiske bølge i denne periode gik altså, hvad tilegnelsen af territorium angår, forbi Danmark. Man synes ikke at have været interesseret i hverken nye områder eller de fleste af de eksisterende. Denne situation kunne tænkes at spille ind på opfattelsen af og behandlingen af dansk-vestindere, der kom fra et af de uønskede områder – i hvert fald uønsket blandt flertallet af politikerne i Folketinget.

Historikeren Jørgen O. Bjerregaard interesserede sig i 1980'erne og -90'erne for dansk-vestindere, der havde slået sig ned i Danmark, og med hensyn til sømænd har Bjerregaard i den sammenhæng bidraget til at belyse skibskokken Alexander James' livshistorie. Igennem samtaler med James' søn fremkom en række erindringer om livet i den vestindisk-danske familie og herunder blandt andet et billede af det netværk af vestindere, som James var en del af. Af en mere undersø-

gende karakter er økonomen og juristen John W. Oldams gennemgang af bevillingssager i forbindelse med restauratøren og hotelejerer James Thompsons virksomheder i Aarhus. Dette arbejde blev præsenteret i en artikel i 1992, hvor Oldam blandt andet viste, at et medlem af Aarhus byråd i 1920 gav udtryk for en racistisk holdning ved behandlingen af en ansøgning fra dansk-vestindere Thompson, mens andre byrådsmedlemmer tog afstand fra denne opfattelse.

De to omtalte vestindere, Alexander James og James Thompson, indgår i undersøgelsen af dansk-vestindiske sømænd nedenfor. Yderligere målrettede undersøgelser i forbindelse med bogens emne findes ikke. Personen bag nærværende bogs titel, Henriette Jensen, blev præsenteret af bogens forfatter i *Den Store Danske Encyklopædi* i 1999.⁵

Et fotografi af Henriette Jensen har flere gange været benyttet i bøger om periodens historie og om forfatteren Emma Gad, men uden angivelse af den vestindiske persons navn. Henriette Jensen dukkede i 2011 op i historikerne Rikke Andreassen og Anne Folke Henningsens bog *Menneskeudstilling. Fremvisninger af eksotiske mennesker i Zoologisk Have og Tivoli*. Heller ikke dér blev Henriette Jensen omtalt ved navn, men bogens forfattere betragter tre dansk-vestindere deltage ved en udstilling om Grønland, Dansk Vestindien, Island og Færøerne i 1905 som et eksempel på en folkeudstilling eller menneskeudstilling, som Andreassen og Henningsen også kalder disse.

Henriette Jensen er i den sammenhæng ikke en af de tre vestindere, som forfatterne betragter som udstillede personer. Omtalen af hendes tilstedeværelse ved udstillingen giver imidlertid anledning til, at forfatterens tilgang til emnet folkeudstilling i det følgende skal behandles. Dette er endvidere forbundet med, at forfatterne betragter arbejdet som cirkusartist, hvis man kommer fra visse dele af

verden, som deltagelse ved en folkeudstilling under den fælles overskrift udstillinger.⁶ Da flere vestindere arbejdede som artister, vil det nedenfor være rimeligt at vurdere, om cirkus- og artistarbejde bør betragtes som menneskeudstilling set i lyset af datidens folkeudstillinger eller folkekaravaner.

Indsatsen for at gå i dybden med hensyn til to udvalgte persongrupper omfatter arkivundersøgelser, indsamling af fotografier og andet materiale fra efterkommere, gennemgang af litteratur og udvalgte aviser. Det er inden for visse rammer forsøgt at finde så mange personer som muligt og få beskrevet nogle af personernes levnedsløb. På nogle områder er det muligt at sammenligne med forholdene i andre lande eller på anden vis sætte dansk-vestindernes forhold ind i en større international ramme.

Dansk-vestindiske søfolk og måske dansk-vestindere i almindelighed var i Europa formentlig koncentreret i Hamborg og København og eventuelt også i enkelte britiske havnebyer som for eksempel Southampton, der stod i regelmæssig forbindelse med Sankt Thomas, men ingen af disse miljøer er nærmere undersøgt. I enkelte tilfælde vil en sømands livsforløb imidlertid foruden Danmark knytte sig til Tyskland og Storbritannien, hvorfor der opnås en fornemmelse af, at nabolandene, herunder også Sverige, havde dansk-vestindiske indbyggere, men det ligger uden for bogens emne at følge dansk-vestinderne i disse lande.

Folketællinger er en nyttig, men også meget omfattende kildegruppe og endnu ikke en, der i form af transskription og digitalisering kan udnyttes systematisk for hele perioden. De lister, der er afskrevet i databaser, giver mulighed for at søge på fødested og derefter forsøge at afklare personernes baggrund. I 1880 blev der holdt folketælling i hele landet og i 1885 i København, og disse er renskrevet

James Thompson, Aarhus. Se s. 93.

og tilgængelige for elektronisk søgning. Den lokale tælling i 1885 betyder, at det er lettere at identificere vestindere i hovedstaden på dette tidspunkt. Hertil kommer folkeregistre, og i den sammenhæng er materialet i form af politiets registrering af befolkningen i Københavns kommune en fremtrædende kilde. Det righoldige og let tilgængelige materiale fra hovedstaden danner baggrund for en grundigere undersøgelse for dette område, især med hensyn til selve Københavns kommune, end tilfældet er for resten af landet.

Når det gælder den vestindiske baggrund, er det en hjælp, at der er foretaget afskrifter og digitalisering af materiale fra Sankt Croix,

En forestilling om, at en sort mand hørte til i søfolkenes værtshusmiljø, kommer til udtryk i et maleri af C.A. Schleisner fra 1861. Motivet er en gentagelse af en detalje fra et af malerens arbejder fra o. 1847: en scene fra den i datiden berygtede beværtning Brokkens Bod i København. En kvinde serverer for de to stående mænd, mens to andre ved bordet er i gang med et spil. Den sorte sømand er ligesom den ene af sømændene ved bordet iført lyse bukser, hvid skjorte, halsklud og hat, og dermed signaleres deres fælles arbejdsområde ved søfarten. Foto: © Bruun Rasmussen Kunstauktioner.

mens det er et langt større arbejde at finde personer fra Sankt Thomas og Sankt Jan. Materialet fra Sankt Croix giver i flere tilfælde mulighed for at vise afstanden i tid mellem vestinderne i Danmark og henholdsvis slaveriet i den enkeltes egen familie og familiededlemmers ankomst med slaveskibe fra Afrika. Hertil kommer beskrivelse af forældre

Joseph Brown – en mand med en tiltalende udstråling og en spændende historie. Detalje af fotografi s. 112.

Fotografier som kilder til historien

Den britiske litteraturprofessor Paul Gilroy gør sig i sin bog *Black Britain. A Photographic History* nogle betragtninger over mulighederne for at aflæse et portrætfotografi. Det indgår i forbindelse med et billede af en smilende, velklædt ung mand fotograferet i 1890. Umiddelbart taler motivet straks til betragteren, som ved første øjekast vil være i gang med at skabe en historie om en selvsikker mand, der nyder situationen foran kameraet. Imidlertid er der, påpeger Gilroy, det forhold, at vi ikke ved, hvem manden er. Vi har altså ingen ramme at placere det iøjnefaldende billede i og ved ikke, om det hele er den unge mands egen eller andres iscenesættelse.

Eksempler på anonyme personer findes i nærværende bog på fotografier s. 34 og 36, hvor der i det første tilfælde indgår en mørklødet person blandt gruppen af strejkende sømænd, og på det andet ses en øjensynligt rask ung mand, der angives at være skibsdreng, og som vi går ud fra, er fotograferet i København ved begyndelsen af 1900-tallet. Betragteren må nøjes med at konstatere, at den mørke sømand på det første billede ved netop denne lejlighed var en del af et fagligt fællesskab, og at skibsdrengen omkring 1907 af to forfattere blev betragtet som en interessant vinkel på havnemiljøet i København. Hvor de to søfarende kom fra, og hvad de hed, står hen i det uvisse.

På fotografiet af fire kvinder gengivet her i bogen s. 264 er navnet på nr. to fra venstre ukendt. Til trods for at vi ikke kender den unge kvindes identitet, er det en stor hjælp i arbejdet med billedet, at de tre øvrige er identificeret, og at vi ved, at billedet efter alt at dømme er taget i Assens på Fyn omkring 1891. Der er dog stadig en række usikre forhold i forbindelse med de to unge, sorte kvinders forhold under opholdet i Danmark og motivet til optagelsen af fotografiet.

Når det drejer sig om den række af fotografier af Alexander James, Joseph Brown og Henriette Jensen, der er gengivet i bogen, og som præsenteres i forbindelse med et større afsnit om hver af personerne, er der helt anderledes muligheder for at benytte billederne i tolkningen af hver enkelt persons liv i Danmark. Hertil kommer, at man ved at have så mange billeder til rådighed måske kan aflæse detaljer, der kan være med til at forklare nogle af nuancerne i vestindernes møde med det omgivende samfund.

I sidste ende står vi dog som ved brugen af alle andre kilder til historien tilbage med en tolkning.

og eventuelt bedsteforældres beskæftigelse, familieforhold, bolig og kirkelig tilknytning. Hensigten hermed er at lade disse forhold indgå i billedet af en persons kulturelle baggrund med henblik på at kunne diskutere den kulturelle afstand mellem den enkelte vestinder og det omgivende samfund i Danmark.

Fotografier kan være med til at dokumentere, om en person med fødested i Vestindien var af afrikansk herkomst, men det er meget tilfældigt, hvad der findes af fotografier af vestindiske sømænd og tjenestefolk. De fleste er i privateje hos efterkommerne, og i flere tilfælde har netop fundet af et fotografi vist sig at være helt afgørende for at bestemme en vestinders herkomst. Enkelte fotografier er fundet i billedsamlingerne i Nationalmuseet, Det kgl. Bibliotek, Erhvervsarkivet, Det kgl. Teater, Det danske Filminstitut og Cirkusmuseet. Af undersøgelsens to hovedpersoner,

Joseph Brown og Henriette Jensen, eksisterer der så mange fotografier, at der er mulighed for at give en personkarakteristik, der inddrager billederne som kilder.

To udenlandske kildegrupper er særligt væsentlige for undersøgelsen. Det drejer sig for det første om passager- og fra 1917 tillige besætningslister fra indrejsemyndighederne i New York. Alle ankomne til den hastigt voksende verdensby blev nøje registreret, og da mange dansk-vestindere på et tidspunkt i deres tilværelse besøgte New York, er dette materiale af betydning for at klarlægge de enkelte personers identitet såvel som herkomst. For alle udlændinge skulle der angives race eller folk – ”Race or People” hed rubriken – og benævnelser som sort, vestindisk, skandinavisk med mere kan derfor være med til at belyse herkomsten. I mange tilfælde vil passager- og besætningslisterne også være

Skonnerten Vigilant (Den Årvågne) sejlede igennem mere end 100 år som post- og passagerskib mellem Sankt Thomas og Sankt Croix. Her fandt nogle søfolk beskæftigelse. Unge mænd fra alle tre dansk-vestindiske øer tog arbejde på fartøjerne, der sejlede lokalt og internationalt, men langt de fleste var fra Sankt Thomas. I øens havn fandt også en del unge fra de britiske naboøer arbejde som kulbærere og søfolk. Se også fotografiet s. 30-31. Foto: Tyge Hvass 1919. Nationalmuseet.

nyttige til at belyse, hvor en person kom hen efter et ophold i Danmark.

Hertil kommer passagerlister i forbindelse med skibsaftage fra Hamborg. Denne kilde er overvejende af interesse i forhold til tjenestefolk, der ledsagede arbejdsgiveren på vejen tilbage til Vestindien efter et besøg i Danmark. Hamborg var frem til 1904 den vigtigste afrejsehavn for passagerer til Dansk Vestindien og frem til 1914 fortsat af stor betydning. Når netop disse to kildegrupper og for eksempel ikke lister over udrejsende fra og ankomne til København er anvendt og kun i begrænset omfang lister over udrejsende fra Sankt Thomas, har det baggrund i, at de benyttede lister fra New York og Hamborg samt i nogen udstrækning tillige fra London er digitaliserede, og navnene indskrevet i databaser, så søgning i et meget stort materiale er mulig. Ved brugen af billeder af de originale dokumenter sikres det, at vurderingerne er foretaget af forfatteren, men nogen fuldstændig gennemgang af materialet er der ikke tale om, da fejl ved afskrivningen med mere ikke kan undgås.⁷

Den personalhistoriske tilgang, der benyttes ved opbygningen af et antal biografier, og som i nogen udstrækning præsenteres for læserne, er meget informationsrig. Antallet

af navne kan være overvældende, men må forstås som et middel til at komme frem til et vist overblik over nogle sammenhænge og en eventuel udvikling, der ikke tidligere er beskrevet.

Forfatteren takker de mange kolleger på Nationalmuseet og andre institutioner såvel som et stort antal privatpersoner, der har hjulpet med oplysninger og har drøftet forskellige aspekter af undersøgelsen. En særlig tak rettes til de efterkommere af dansk-vestindere, der har bidraget med billeder og andet materiale og har fortalt om deres families vestindiske baggrund.

Undersøgelsen og udgivelsen er støttet af henholdsvis Kulturministeriets Forskningspulje og Civilingeniør Knud Nørgaard og Hustru Grethe Nørgaards Fond. Den har som projektansvarlig haft museumsinspektør Vibeke Andersson Møller, Nationalmuseet, Danmarks Nyere Tid, hvis engagement og løbende indsats for at holde projektet i gang har været helt afgørende for gennemførelsen. Det sidste gælder ligeledes museets direktør Per Kristian Madsen, der ved sin indsats har sikret udgivelsen, og forsknings- og samlingschef Christian Sune Pedersen.